

TÜRKİYE İŞ BANKASI

Küçük Cari Hesaplar

1951 İKRAMIYE PLÂNI

10 Bahçeli Ev

(Biri iki daireli ve bahçeli
Apartman)

40 tane	1.000 Liralık
40 "	500 "
100 "	250 "
250 "	100 "
500 "	50 "

Çekilişler: 1 Haziran, 24 Ağustos,
1 Kasım, 28 Aralık tarihlerinde
yapılır.

TOPTAN

UN ve PEYNİR ihtiyaçlarınızı

İstanbulda 20669 numaralı telefona
bildiriniz.

En birinci Lüleburgaz çiftlik yağı
Edirne beyaz peynirleri ve un üzerine
toptan siparişler kabul edilir.

İstanbul toptan sipariş adresi:

BANDIRMA - TRAKYA PAZARI
Eminönü Balıkpazarı, Taşçılar, Ke-
merli sokak No. 2 - Telefon: 20669

AYRICA

Lüleburgaz İslâm - Naci fabrikası
tarafından en güzel içme memba su-
yundan imal edilen buzlar, gayet
sihhi ve temizdir. Siparişler zamanın-
da yerine getirilir.

T. C.

Ziraat Bankası

SERMAYESİ: 300.000.000 T.L.

Yurd içinde 388 Şube ve Ajansı, Dünyanın her tarafında
Muhabirleri vardır.

Bu Yıl Vadesiz Tasarruf Hesapları İçin
8 ÇEKİLİŞTE: 8 EV, 2 TRAKTÖR
Ayrıca Dolgun Para İkramiyeleri
Her 150 liraya bir kur'a numarası

100

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

İSTANBULDA ÇIKAR, AYLIK HALK
KÜLTÜRÜ BELGELERİ DERGİSİ

Ocak 1952

İÇİNDEKİLER:

Vatan ve Toprak	Dr. Cahit TANYOL
«Cennet Bursa» Efsanesi	Eflâtun Cem GÜNEY
Dede-Korkut Kitabına Dair Bazı Mülâhazalar	Dr. Faruk SÜMER
Müzik Folkloru: Yurt Türkülerinden (I)	Mahmut R. GAZİMİHÂL
Konyada Ocaklar, Irvasalar, Tekkeler (II)	Afif EVREN
Battal Gazi Destanından: Değirmene Sesleniş	Behçet K. ÇAĞLAR
Halkbilgisi Derneğine Aid Hâtıralar: (IV) Şubeler	M. Halit BAYRI
Zile'de Doğum ve Âdetleri (II)	Cahit ÖZTELLİ
Silleli Süruri'nin Yayınlanmamış Şiirleri (III)	Abdülkadir ERDOĞAN
Halk Hekimliğinde Göz Ameliyatları ve İlaçları ...	Dr. N. R. BALCIOĞLU
Ayın Folklor Haberleri — Month's Folklore news: Prof. Wolfram Eberhard'ın Türkiyedeki Araştırmaları	

Sayı : 30

Kuruş : 25

SAHİBİ VE YAZI İŞLERİNİ FİLEN İDARECİSİNDEN MES'UL MÜDÜR: İHSAN HİNÇER

TÜRKİYE İŞ BANKASI

Küçük Cari Hesaplar

1951 İKRAMİYE PLANI

10 Bahçeli Ev

(Bir iki daireli ve bahçeli
Aparتمان)

40 tane	1.000 Liralık
40 "	500 "
100 "	250 "
250 "	100 "
500 "	50 "

Çekilişler: 1 Haziran, 24 Ağustos,
1 Kasım, 28 Aralık tarihlerinde
yapılır.

TOPTAN

UN ve PEYNİR ihtiyacınızı

İstanbulda 20669 numaralı telefona
bildiriniz.

En birinci Lüleburgaz gırtlık yağı
Edirne beyaz peynirleri ve un üzerine
toptan siparişler kabul edilir.

İstanbul toptan sipariş adresi:

BANLIRMA - TRAKYA PAZARI

Eminönü Balıkpazarı, Taşçılar, Ke-
merli sokak No. 2 - Telefon: 20669

AYEİCA

Lüleburgaz İslâm - Naci fabrikası
tarafından en güzel içme memba su-
yundan imal edilen buzlar, gayet
sihhi ve temizdir. Siparişler zamanın-
da yerine getirilir.

T. C.

Ziraat Bankası

SERMAYESİ: 300.000.000 T.L.

Yurd içinde 338 Şube ve Ajansı, Dünyanın her tarafında
Muhabirleri vardır.

Bu Vki Vadesiz Tasarruf Hesapları İçin
3 ÇEKİLİŞTE: 3 EV, 2 TRAKTÖR
Ayrıca Dolgun Para İktisadları
Her 150 liraya bir kur'a numarası

TÜRK FOLKLO ARAŞTIRMALARI

İSTANBULDA ÇIKAR, AYLIK HALK
KÜLTÜRÜ BELGELERİ DERGİSİ

Ocak 1952

İÇİNDEKİLER:

Vatan ve Toprak	Dr. Cahit TANYOL
«Cennet Bursa» Efsanesi	Eflâtun Cem GÜNEY
Dede-Korkut Kitabına Dair Bazı Mülâhazalar	Dr. Faruk SÜMER
Müzik Folkloru: Yurt Türkülerinden (I)	Mahmut R. GAZİMİHAL
Konyada Ocaklar, Irvasalar, Tekkeler (II)	Afif EVREN
Battal Gazi Destanından: Değirmene Sesleniş	Behçet K. ÇAĞLAR
Halkbilgisi Derneğine Aid Hâtıralar: (IV) Şubeler	M. Halit BAYRI
Zile'de Doğum-ve Âdetleri (II)	Cahit ÖZTELLİ
Silleli Sürurü'nin Yayınlanmamış Şiirleri (III)	Abdülkadir ERDOĞAN
Halk Hekimliğinde Göz Ameliyatları ve İlaçları ...	Dr. N. R. BALCIOĞLU
Ayın Folklor Haberleri — Month's Folklore news: Prof. Wolfram Eberhard- ın Türkiyedeki Araştırmaları	

Sayı: 30

Kuruş: 25

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU: AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBULDA ÇIKAR, HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ VE YAZI İŞLERİ MES'UL MÜDÜRÜ: İHSAN HİNÇER

SAYI: 30

OCAK 1952

YIL: 3; CİLT: 2

Vatan ve Toprak

Yazan: Cahit TANYOL

Bir toprak parçasına, insan ruhundan bir damla düşerse, orası vatan olur. Vatan, coğrafya ile başlamaz; vatan, arkasında bir destan getirmeyen tarihle de kurulmaz. Toprağa, bugün eker gibi, gönümüzü, inançlarımızı, hâtıralarımızı ekmeden, o yer vatan olamaz. Aç toprak sudan önce gönül ister. Bazıları vatani kavimlerin mızrakları üzerinde düşünürler; ve onu tarihin eli kurar derler. Fakat her tarih vatan yaratmaz. İskenderin Hint yollarına düşen zaferleri ona küçük Yunan sitesinin ufukları dışında bir vatan kazandırmak imkânını vermedi. Cengizin istilâsı, Timurun kasırgası toprağa düşmeyen bir gök hâdisesi olarak kaldı. Ordularının bir ucu Çinde, ünlerinin bir ucu yakın şarkta dolaşan bu cihangirlerin yer yüzünde bir karış vatanları yoktu. Buna karışık bir Derviş Yunus, adının ve hâtıralarının düştüğü her iklimde bir vatan kurmuş. Toprak, vatan olmak için, ruhlardan taşan ve ruhları yürüten manevi tohumlara gebe kalmalı. Yüz binlerce yıl toprakla sarmaş dolaş olan ağaçlar ve nehirler, eğer ona insan oğlunun eli ve dili değmemişse su ve ağaç olarak kalacak. Toprak, kendi kuvvetleriyle, tabiat, kendi çevher ve bereketile bir yeri vatan haline getiremez; oraya insanoğlunun canı ve kanı gibi kendisine bağlı olan destanları, hikâyeleri düşmeli, birer mâna ağacı gibi mezarları, türbeleri kurulmalı. Vatan mezarlarla, türbelerle kurulur, emek ve zekâ onun bekcisidir. Coğ-

rafyayı ordular zabteder; fakat vatani halk kurar. Anadoluyu bize vatan yapan, Alparslanın kılıcı değil, imanı idi. Asıl bu toprağın hakiki fâtihi ve sahibi onun, Türk vatanını kuran orduları gerisinde, görülmez kuvvetler halinde toprağı mayalayan inançlar, örf ve âdetleri, mäsallarıdır. Bu mânevi vatan kurucuları, bu mâna işçileri, üzerine sızdığı her toprak parçasında, kendilerine bir mekân edinirler; bazan türbe, bazan kubbe, bazan türkü ve bazan mısra olur, bir gergef üzerine gerilen sihirli bir nakış gibi toprağı örerler. Ruhun çeşitli heyecan tellerile örülen böyle bir toprak, maddesini yitirerek kudsî bir mâna haline geçer. Toprak gönüle sığar, gönül toprakta özleşir. Madde ile ruh, bu iki zit cevher, yalnız «Vatan» da aynıleşir. Gerçek vatan, coğrafyanın çizdiği hudud değil, içimizde kurulan vatandır. Toprağa daima bu sonuncu hükmeder; vatanların zabtedilmez kaderini o tâyin eder.

İçimizdeki geç ve güç kırılır, fakat bir defa kurulunca onu dünyanın hiçbir kuvveti zabtedemez. Vatan toprağına düşen her kasırgayı onun eli kırar. Toprağın mes'uliyeti, hükümete, içimizdeki vatanın mes'uliyeti münevverlerimize düşer. Kaybolan toprak her zaman geri alınabilir, fakat ruhlarda çözülen vatani inkıraz tamamlar. Folklorumuza, tarihimize, bizi biz yapan manevi değerlere karşı uyanık bulunmak bundan dolayı bir vatan borcudur.

Türk Halkbilgisi Derneği adresi:
Çemberlitaş, Atikalipaşa med-
resesi No. 43 de hususî daire
İstanbul - Posta kutusu: 835

Üçüncü yıl abone bedelini göndermeyen abonelerimizin abone bedellerini göndermelerini ve bize yeni aboneler bulmalarını rica ederiz.

"Cennet Bursa" Efsanesi

Yazan: Eflâton Cem GÜNE

«Vaktiyle, her Süleymandan içeri bir Hazreti Süleyman varmış; alnında peygamberlik nuru yanar, başında hükümdarlık tacı parlamış; Allah ona «mührü Süleyman» derler, tilsimli bir mühür ihvan etmiş; bu yüzden dağa, taşta hükmeder, kurda, kuşa sözü geçermiş.. O turduğu taht dersene ne altın, ne fildişi; ya cin, ya peri işi bir tahtirevanmış! Dur derse, durur; yürü derse, yürür; uç derse, uçarmış. Ta böylece, dünyanın dört bir yanını dolandır; ağlıyanla ağlar; gülenle gülermiş..

Günlerden bir gün tahtına kurulum; sağ yanına sağ vezirini, sol yanına sol vezirini alıp havalanır göklere.. Dağlar eğim eğim eğilir; yollar erim erim erir; bir göz yumup açıncaya kadar gelir, dağların dağı Uludağın bir tepeliğine iner, bakar ki, ne bakınsın! Bu dağın bir kanadı ses, bir kanadı renk; bir kanadı su, bir kanadı ışık!

Hazreti Süleyman: «Yaratan neler yaratıyor?» der parmağı ağzında kalır. Neden sonra kendine gelip sağına döner, sağ vezirine: «A benim vezirim; sen çok gezdin, çok gördün; imdi dünya gözle bakın bir; bu yerleri nasıl görür yorsun?» diye sorar.

Sağ vezir de ağız, dilden cevap verir:

«Ey benim sultanım, efendim: Allah her güzelliği buraya vermiş ama bunları görüp duyacak, derleyip koklayacak biri olmadıktan geri neye yarar?»

Deyince Hazreti Süleyman bu söze mührünü basar, sonra sola dönüp, sol vezirine:

«A benim vezirim; sen çok yaşadın, çok bilirsin? Dünyada bu güzelliklerden üstün bir güzellik daha var mı?» diye sorar. Sol vezir de aynı dilden cevap eyleyip:

«Var sultanım; var! Öyle ya, dal dal ötüşen kuşların sesi güzeldir ama, gönül yaylasını saran insan sesi daha güzeldir.. Burcu burcu kokan güller güzeldir ama, hiçbir, gül yanaklar gibi domuz açılamaz.. Şu uçsuz, bucaksız mavi su güzeldir ama, bir damla göz yaşının, yanan yürekleri verdiği ferahlığı veremez.. Şu pırıl pırıl gökyüzü güzeldir ama, hiç biri, ayın on dördü sultan gibi, ay ile bahsedip gün ile doğamaz..»

Deyip kesince, Hazreti Süleyman bu söze

de mührünü basar sonra sözü kendi alıp eder:

«Ey benim vezirlerim; ikiniz de ağız açıp lecek adamsınız; bu yerlerin bir insan eksikliği var. Dediğiniz gibi bu güzellikleri görüp duyacak biri olsaydı, ya dile getirir, ya tele tutturur de, böyle kaybolup gitmezdi, bu bir! Üstelik bunlara, her güzellikten üstün bir de bir insan güzelliği katılırdı, bu iki! İmdi, siz benim bu sözüme bir «mim» korsanız, şu yerleri yurd edinelim.. Bir saray yaptırılmalı köşkü beraber; içinde bahçesi, suyu beraber. Bu saraya, güzeller güzeli Belkis'in tahtını kurmalı; bu bahçeye de dilediği güllü, bülbül kondurmalı ve lâkin köşkün anahtarı ben de kalsın!»

Vezir vüzerası mim koymaya kalmaz; dağ taş dile gelip: «Belkis, Belkis!» diye inim inimler..

Hazreti Süleyman, o saatten tezi yok, perilerini başına toplayıp müsavere edecek olma, perilerden bir peri niyetini gözünden kuyup ağızsız, dilsiz anlatır ona:

«Ya Süleyman; (Can kavmi) derler bir kavim vaktile buralara bir şehir kurmuştu ama (Cin kavmi) dedikleri kavim de bu şehre gelip koymuştu. Bin yıl döğüştüler, durdular ya sonu ne onlara kaldı ne bunlara; tufan eriler sular altında kaldı şehir! İşte bu dağın eteğinde de gördüğün göller, göl değil, o tufanda göllenip kalmış sudur; o şehirde, sözüm ona, bu göllerden birinin altında yatıp duruyor.» deyince Hazreti Süleyman mührü Süleymanı basar, vezir, vüzerası da birer mim kor, bu söze

Bunun üzerine su perileri sulara dalar, gölleri boşaltıp can şehrinin ortaya çıkarılır. Dağ perileri de, dağlara tırmanır, getirecekleri kadar getirip, mermer taş, mermer direk bir saray kurarlar, köşkü beraber; içinde bahçesi suyu beraber.

Periler bu hayhayda iken Hazreti Süleyman kuşun kanadile her yana haberler götürüp derip, cümle elâ gözülülere «buyur» eder. Ne de var, nerde yok elâ gözülüler de gelir, bu şehre yerleşir; Belkis Sultan da varıp sarayına, tahtına kurulum; şehir de şehir olur; saray da saray!

Sağ vezir bunu, sağ gözle görür: «Cennet

Dede - Korkut Kitabına Dair

BAZI MÜLÂHAZALAR

Yazan: Dr. Faruk SÜMER

A.

HİKÂYELERDEKİ HADİSELERİN CERYAN ETTİĞİ MEKÂN VE ZAMAN HAKKINDA

İlim âleminde bugüne kadar Dede-Korkut kitabındaki hikâyelerin Oğuz Türkleri'nin doğu Anadolu ve şimali Azerbaycan'daki hayat ve maceralarını mevzuu bahsettikleri umumiyetle kabul olunmaktadır. Filhakika hikâyelerde bulunan bilhassa mekâna âit isimler, ilk bakışta okuyucuda böyle bir fikri uyandıracak mâhiyette sarahat ve kat'iyeti haiz bulunuyorlar. Lâkin hikâyeler, tarih ve etnografya bakımından dahili ve bilhassa harici bir tenkide tâbi tutulmak suretiyle tetkik olunduktan sonra anlaşılıyor ki, bunlar esas itibariyle, ilk bakışta görüldüğü gibi, Oğuzlar'ın doğu Anadolu ve Azerbaycan'daki mevcudiyet ve faaliyetlerinin akisleri olmayıp, çok eski zamanlarda, Türkistan'da, Sir-derya'nın kuzeyinde bulunan yurtlarındaki yaşayış ve sergüzeştleri ile alâkalı hâtıralardan başka bir şey değildir. Şimdi bu hükmü isbata çalışalım.

1 — Bu hikâyeler, zahiren gördükleri gibi, menşei itibariyle doğu Anadolu ve Azerbaycan sahalalarına âit olsalardı, kahramanlarından hiç olmazsa en meshurlarının tarihten malûm olması icap ederdi. Oğuz Türkleri'nin Selçuklu hânedanının reisliği altında yakındoğu ülkelerine geldikleri XI. asrın ikinci yarısından XVI. asra kadar, doğu Anadolu ve Azerbaycan'da ceryan etmiş olan hâdiselerde, Dede-Korkut kitabındaki en belli başlı kahramanlardan hiç birisinin adı geçmediği gibi, bu hâdiseler ile «burası» der; meğer sol vezirin bir kulağı biraz ağırcaymış; bu sözü «cennet Bursa!» anlamasın mı? O gün, bugün bu şehrin adı «Bursa» kalır.

Köşkün anahtarı kendinde ya, Hazreti Süleyman da yılda bir olsun, felekten bir gün çalılıp Bursaya gelir; Belkis Sultanla murat alıp murat verirler.. Eh fâni dünya kime kalmış ki, onlara kalsın, ömürlerini yakalarına dikmediler ya! Bir gün ikisi de bahtını yellere, tahtını ellere bırakıp bu dünyadan göçüp giderler ama gel zaman, git zaman Bursa, Bursa olarak kalır..»

onlarda rol oynayan devlet, kabile ve şahıslardan da bu kitapta bahsolummuyor. Yalnız hikâyelerdeki Bayındır-Han motifini bunlara, kendisini Oğuz-Han'ın oğlu Bayındır'a nisbet eden XV. asrın ikinci yarısında doğu Anadolu ile İran ve Irak'ın hâkimi mevkiinde bulunan Ak-Koyunlu hânedanının (1) tesiri neticesinde girmiş olduğu kabul olunabilir. Lâkin hemen işaret etmek gerekir ki, hikâyelerde bahis mevzuu edilen herhangi bir Ak-Koyunlu hükümdarı değil, bu ailenin en eski cediti olarak iddia ve kabul olunan efsanevi Bayındır-Han'dır. Ak-Koyunlular'ın doğu Anadolu ve İran'a sahib oldukları bir devirde, bu hikâyelerdeki hâdiselerin, adı geçen hânedanın efsanevi cediti zamanında ve yine aynı coğrafi sâhada ceryan ettiği zannolunmuştur. Nitekim malûm olduğu üzere Bayındır-Han hikâyelerinde sahne dışında kalmakta ve asıl hâdiselerde bizahtih bir rol oynamamaktadır.

2 — Oğuzlar, bilindiği gibi tarihte Türkmen adıyla da tanınmışlardır. XI. asrın büyük Türk müellifi Kâşgarlı-Mahmud, ilk defa olarak bize Oğuzlar'ın Türkmen olduklarını haber vermiştir (2). Oğuzlar XII. asra kadar asil eski adları (yani Oğuz) ile maruf idiler. Mez-kûr asırdan itibaren, onların Selçuklular idaresinde, garbi İran, Suriye ve Anadolu gibi yakın doğu ülkelerine gelmiş bulunanları Türkmen adıyla anılmaya başlamış ve ertesi asrın başından itibaren bu isim artık her tarafta Oğuz adının yerine kaim olmuştur. Bu suretle menşei ve ne gibi bir sebeble ortaya çıkmış olduğu kat'iyetle tâyin edilememiş olan Türkmen kelimesi, Oğuzlar'a eski adlarını unutturmuştur. Bu itibarla hikâyeler XII. yüz yıldan evvelki zamanlara âit olmasalardı onlardaki Oğuz adı yerine Türkmen sözünü görmemiz icap etmez mi idi? Her ne kadar kitapta Türkmen ismi iki yerde geçmekte ise de kelime her iki yerde de Oğuz adının bir sinonimi olarak değil, Oğuzlar'dan ayrı başka bir kavmi ifade eder mahiyettedir. Meselâ bunlardan birisi şöyle bir sözde geçiyor: «Oğuz'un arsızı Türkmen'in delisine benzer» (3). Buradaki Türkmen adıyla Oğuzlar'ın IX-XI. asırlarda doğu komşuları

olan **Karluqlar** kasedilmiş olsa gerektir. Çünkü, bu isim ilk defa **İslâm coğrafya** eserlerinde **Karluqlar**'ın yaşadıkları yerlerin tasvirinde geçmekte ve XII. asırda **Balasağun** şehrinin **Kara-Hanlı** hânedanından olan hâkimi de **Türkmen** tevsim olunmaktadır (4). **Kâşgarlı-Mahmud** ise **Karluqlar**'ın da **Türkmen** olduklarını bilhassa kaydetmektedir (5).

3 — **Anadolu**'yu fetheden **Oğuz Türkleri**'nin bu yeni yurtlarında da **kımız** içmeğe ve **at eti** yemeğe devam ettiklerine dair kat'î malûmat yoktur. Öyle anlaşılıyor ki **Oğuzlar** yakın doğu ülkelerine geldikten sonra, diğer **Müslüman** milletlere uyararak bunları terketmişlerdir. Halbuki hikâyeler, kahramanlarının **kımız** içtiklerini ve **at eti** yediklerini bize açıkça göstermektedir.

4 — Hikâyelerde veli ve mübarek bir insan olarak görünen **Dede-Korkut**, malûm olduğu üzere, yalnız bu hikâyelerle alakalı bir şahıs değildir. **Reşidüddin**'in XIV. yüzyılın başlarında telif ettiği büyük cihan tarihindeki (**Tarih-i Oğuz ü Türkân ü hikâyet-i cihanğiri-i ü**) kısmında da, devlet adamı, hâkim ve sahib-i keramât gibi sıfatlarla bu zattan bahsolunmakta ve onun **Bayat** boyuna mensup olduğu da söylenmektedir (6). **Korkut-Ata** burada **Isığ-Göl**'ün batısında ve **Sir-derya** (**Seyhun**) nehrinin şimalindeki yerlerin hâkimleri olan **Oğuz hanlarının**, sözlerine fevkalâde itibar olunan büyük bir devlet ricâli olarak gösteriliyor.

5 — Hikâyelerde baş kahraman olarak gördüğümüz **Salur-Kazan**'a gelince, vakta, **Reşidüddin**'in biraz evvel işaret edilen **Oğuz Türkleri**'ne âit kısmında bir **Kazan Beg** adı geçiyorsa da (7), bu beyin bizim **Salur-Kazan** olamayacağı anlaşılıyor. Lâkin buna mukabil **Ebu'l Gazî**'nin **Şecere-i Terâkime**'sinde (**Türkmen rivayetleri** kısmında), **Salur-Kazan**'a pek mühim bir yer verilmiştir. Bu kitapta **Salur-Kazan**'ın **H. Muhammed**'den 300 yıl sonra yaşadığı (demek ki X. asırda) rivayet ediliyor. Yine orada bulunan, **Salur-Kazan**'a âit destanı bir manzume (8), onun 30, 40 bin askerle (it) olarak vasıflanan **Peçenekler** (**Becene ili**) üzerine yürüyerek onları kırdığından bahsolunuyor ki, bunun tarihi bir hakika-ti ifade etmiş olması mümkün ve pek muhtemeldir. Zira biz, **Oğuzlar**'ın **Aral** gölünün kuzeyinde oturan **Peçenekler**'i yurtlarından sürüp çıkardıkları ve bunların da

Kara-Deniz'in şimalindeki memleketlere göttikleri hakkında **İslâm** ve **Bizans** kaynakları vasıtasıyla malûmata sahibiz. Aynı manzume de **Kazan**'ın kâfirleri çok kırdığı ve **İslâmiyet** yükselttiği söyleniyor ki, buradaki **Kâfirler** sözüyle **Peçenekler** veya XI. asırda bile henüz **Müslüman** olmamış olan **Kanglı-Kıpçak Türkleri** kavmi kasd edilmiş olabilir.

Şecere-i Terâkime'de **Salur-Kazan** iste bu suretle tanıtılmaktadır. Burada derhâl kaydedelim ki **Dede-Korkut** hikâyelerinin **Şecere-i Terâkime**'deki rivayetlere bir tesir yapmış olması kat'iyen varid değildir. Ortada böyle bir hüküm verdirecek hiçbir delil ve hiçbir işaret yoktur.

Reşidüddin **Oğuznâmesi**'nde bizce calib-dikkat olan şöyle bir fıkrâ vardır. **Oğuz hanları** (yabguları) ndan **II. Dib-Yavkuy**, saltanatı geçtiği zaman dedesi **Oğuz-Han** zamanını görmüş bir kimsenin yaşayıp yaşamadığını soruyor. Ümera arasında bulunan **Salur** boyundaki **Ulaş** ve oğlu **Ular** diz vurarak **Oğuz-Han**'ın elhan fütuhatını gördüklerini söyledikten ve bu hususta ona malûmat verdikten sonra, hanlarını elden çıkmış olan yerlerin zabtına teşvik ediyorlar. Bu sözlerden pek memnun olan **Dib-Yavkuy**, **Ulaş** ve oğluna şu dikkate değer soru-âli soruyor: «Sizler gibi bizimle müttelik olacak başka boylardan kimseler var mı?» **Ulaş** ve oğlu, **Yazır** boyundan **Alay** ve oğlu **Olan**'ın **Döğer**'den **Dib-Cenkşü** ve oğlu **Dürkeş** (**Türkçe?**) in **Taş Beg** ve oğlu **Bilgü Beg**'in ve **Bayındır**'dan **Tülü-Hoca**'nın kendileri ile müttelik oldukları ve hanın düşmanları üzerine birlikte sefer edecekleri cevabını veriyorlar (9). Bu fıkrâ, **Oğuz hanlarının** da doğru bir ifade ile **Yabgu** (kral) larının siyasi nüfuz ve hâkimiyetlerini kaybetmiş olduklarını ve **Oğuz** ümerâsının tam bir istiklâl ve serbesti hâlinde bulduklarını gösteren bir misâldir. **Korkut-Ata**'nın bu feodalizm devrinde yaşamış olduğu aynı eserden anlaşılıyor ki, **Kitab-ı Dede-Korkut**'de ilk bakışta anlaşılacağı üzere, tamamiyle feodal **Oğuz aristokrasisinin** yaşayış ve maceraları bahis konusu edilmektedir.

Dede-Korkut hikâyelerinde **Salur-Kazan**'ın (10) babasının adı olmak üzere **Ulaş** kelimesi zikrolunmaktadır. XVI. asırda **İçel** sancağında **Ulaş** adlı bir boy yani bir kabile yaşamakta idi. Aynı bir şahıstan alan bu boyun en mühim oymaklarından birisi **Salur**, diğeri **Bayındır** adını taşı-

yordu (11).

6 — **Mısırlı** müelliflerden **Ebubekr b. Abdullâh b. Aybeg ed-Devadârî**'nin 1310 yılına kadar gelen **Kenz üd-dürer ve Câmî'ül-gürer** adlı eserinde vukuf ve sarahatle **Oğuznâme**'den ve burada bulunan **Depe-göz** hikâyesinden bahsedildiği malûmdur (12). Bu **Mısırlı Memlûk** müellifinin sözleri hikâyelerin XIII. yüzyılda yazılı bir hâlde bulunduğunu hiç bir şüpheye mahâl bırakmıyacak bir surette göstermekte ve bize kendisinin görmüş olduğu bu **Oğuznâme**'de vak'aların doğu **Anadolu** ve şimali **Âzerbaycan**'da ceryan etmiş bir tarzda gösterilmemiş olduğu fikrini kuvvetle vermektedir. **İbn Aybeg**, bu **Oğuznâme**'yi herhâlde kendi zamanında **Suriye**'de pek kalabalık bir hâlde yaşayan **Türkmenler**'in elinde görmüştür. Müellifin hayatı zamanında doğu **Anadolu** ve **Âzerbaycan** **Moğollar**'ın işğali altında idi. XIV. asırdan itibaren **Suriye**'de bulunan **Türkmenler** muhtelif gruplar hâlinde adı geçen bölgelere göç etmişlerdir.

Hülâsa olarak **Dede-Korkut kitabı**'nın, dahili ve harici tenkidi tabii her cepheden daha geniş ve teferuatlı bir surette yapıldığı takdirde, hikâyelerdeki hâdiselerin esas itibariyle doğu **Anadolu** ve şimali **Âzerbaycan**'da ceryan etmemiş olduğuna dair daha birçok delil ve işaretler bulunabilir (13).

X. asır **İslâm coğrafya** ve tarih eserlerinin bize verdikleri bilgilerden anlaşılıyor ki han sülâlesine mâlik bulunmayan **Oğuzlar**, aristokratlar olan beyler tarafından idare olunuyorlardı. Her cemiyetin aristokrasi sınıfı gibi, bunlar arasında da mücadeleler oluyor, çok zaman bu beylerden birisi diğerlerine tekaddüm ediyordu. İşte hikâyelerde bu hususlar bariz bir şekilde aynen görülüyor.

Bunlarda yalnız **Oğuz beylerinin** feodal hayatı en bellibaşlı vasıfları ile canlı bir surette tasvir edilmektedir. Yine bu zamanlarda **Üçoklar**'ın, **Oğuz** kabilelerinin eskiden hâkim ve şerefli kolunu teşkil etmiş olan **Bozoklar**'a tekaddüm ettikleri ve siyasi üstünlüğü ellerine aldıkları anlaşılıyor. Nitekim, **Selçuk**, malûm olduğu üzere **Üçoklar**'a dahil olan **Kımk** kabilesinden idi. Aynı koldan olan **Salur** ve **Bügdüz** boylarının yine bu zamanlarda mühim bir mevkie sahip olduklarını **Reşidüddin** **Oğuznâmesi** ile **Şecere-i Terâkime**'deki **Türkmen rivayetlerinden** öğreniyoruz (14). **Dede-Korkut hikâyeleri**'nde de hâkim kolu **Üçoklar** (**İç-Oğuz**)

teşkil etmekte ve bunların başında da **Salur** kabilesi bulunmaktadır. Halbuki **Salur** ve **Bügdüzler**'e mensup teşekküllere XII-XVI. asırlar dahilinde **Doğu Anadolu** ve **Âzerbaycan**'da yaşayan **Oğuz** boy adlarını taşıyan kabileler arasında rastgelinemiyor. **Ak-Koyunlu** ve **Kara-Koyunlu** ulusları arasında velevki çok küçük de olsa **Salur** ve **Bügdüz** adlı oymaklar görülmemiyor.

Bütün bunlarla hikâyelerin aslında âit olduğu yer ve zaman hakkındaki fikrimizi tekrar edelim: bunlar **Oğuzlar**'ın IX-XI. asırlarda **Sir-derya** şimalinde bulunan yurtlarındaki hayatlarına dair hâtıraların, ahlaf tarafından buldukları muhite intibak ettirilmiş şekilleridir; torunlar tarafından yapılmış adaptasyonlardır. Bu adaptasyon bilhassa mekân tebdilinde (translation) görünüyor. XV. asırdaki **Türkmenler** bu hikâyelerdeki hâdiselerin, eski zamanlarda yaşadıkları yerlerde ceryan etmiş olduğunu sanmışlardır (15). Bu adaptasyon o kadar hafif ve ehemmiyetsiz olmuştur ki, hikâyeleri okuyanların kahramanların doğu **Anadolu**'nun hangi bölgesinde otduklarını, yani **Oğuz illi**'nin nerede bulunduğunu anlaması kabil değildir.

Hikâyelerin tesbiti zamanına gelince, bunun, **Bayındır-Han**'ın torunları olan **Ak-Koyunlu**' hânedanının doğu **Anadolu**, **Horasan**'dan mada tekmlil **İran**, şimali **Âzerbaycan** ve **Irak**'a hâkim olarak büyük bir imparatorluğun başında buldukları XV. asrın ikinci yarısında yapılmış olduğu kat'î bir surette söylenebilir (16).

B.

ŞÖKLÜ MELİK ÜZERİNDE

Hikâyelerde **Gürcü beyi** olarak tavsif olunan **Şöklü-Melik**'in adına veya ona benzer bir isme, benim yaptığım araştırmalara göre, ne **Gürcü** kaynaklarında ne de **İslâmî** eserlerde rastgelinemiyor. **İslâm** tarihlerinde **Şöklü** (**Şukli**) adında bazı **Selçuklu** emirlerinin mevcudiyeti görülmektedir (17). Demek ki bu isimdeki birinci kelime de **türkçe** olup, **Uygur** metinlerinde ve **Kaşgari**'de zikrolunan **Şük=sâkin**, sessiz kelimeleri ile alakalı olacaktır. Bu **Şöklü-Melik** ile tarihi eserlerde **Selçuklular**'ın biaman hasmı olarak gösterilen ve onları mağlûp ederek **Mâvera-ün-nehr**'den **Harizm**'e perişan bir hâlde ilticaya mecbur eden **Cend** emiri **Şah-Melik** arasında bir münasebet mevcut olabilir mi? **Şah-Melik**, **Reşidüddin** **Oğuznâmesi**'nde ve **Şecere-i Terâkime**'de zalim ve kötü huy-

lu bir insan olarak tavsif olunmakta ve asıl adının Kılıç-Arslan olduğu söylenmektedir. Yine bunlardaki Şah-Melik'e dair rivayetler, onun, kavmi menşe bakımından Oğuz olmanın Kara-Hanlı hanedanına mensup olacağı fikrini veriyor. Oğuzlar'ın dağılmasında sebep olan bu esrarengiz şahıs, mezkûr eserlerdeki sözlerle göre, Selçuklu-Tuğrul Bey tarafından mağlûp edilerek hayatına son verilmiştir. İtiraf edelim ki, bütün bunlara rağmen Şöklü-Melik'in kitapta esas olarak bu Şah-Melik hâtrasını temsil ettiği pek iddia olunamaz. Halk muhayyilesinden her şey beklenirse de akla, böyle bir faraziyenin serdine mâni bir çok mantıklı itirazlar da geliyor. Buna mukabil Şöklü-Melik Oğuzlar'la aralarında derin bir düşmanlık olan Peçenekler'in — ki biz bunlara Oğuz Peçenek boyundan ayrı müstakil bir kavim nazariyle bakıyoruz — veya çok daha muhtemel olarak Kanglı-Kıpçak'ların büyük bir reisi olabilir. Şecere-i Terâkime'de Tuymaduk adlı bir Peçenek padişahının Salur-Kazan'ın babasının evini basarak karısını tutsak ettiğine dair bir fıkraya rastgelineyor ki (18), bununla Dede-Korkut'daki Şöklü-Melik'in Salur-Kazan'ın evini yağmalayıp hatununu, annesini ve oğlunu esir alıp götürmesi hikâyesi arasında şüphesiz yakın bir münasebet vardır.

Dede-Korkut'daki aynı hikâyede Kâfir beyleri olarak Kara-Tüken-Melik, Buğacık-Melik, Kara-Arsian-Melik, Ağ-Melik ve nihayet demir yaylı Kıpçak-Melik isimleri zikrolunuyor ki, görüldüğü gibi bunların hepsi de türkçedir. Malûm olduğu üzere Harizmsah devletinin hizmetinde bulunan Kanglı-Kıpçak ümerası arasında da melik kelimesi bir ünvan olarak taşınırdı. Bu Kanglı-Kıpçaklar Oğuzlar'ın Sir-derya ötesinde buldukları zamanlarda onların şimal komşuları olup, henüz müslüman olmamışlardı. Onlar umumiyetle İslâmiyeti Harizmsahlara devletinin hizmetine girdikten sonra XII. asrın sonlarında kabul etmişlerdir.

C.

YAZICI-OĞLU'NUN KİTABINDA BULUNAN
FIKRA HİKÂYELERİN BAŞINDAKİ
MUKADDEMEDEN Mİ ALINMIŞTIR?

Dede-Korkut kitabının başında bulunan mukaddimenin Osmanlı hânedanı ile alakalı olan başlığı, malûm olduğu üzere, eserini XV. asrın ortalarına doğru yazmış olan Yazıcı-oğlu

Ali'nin Tarih-i Âl-i Selçuk adlı eserinde de vardır ki, aynen şöyledir:

Ve hem Peygamber Aleyhisselâm zamanına yakın zamanda Bayat Boyundan Korkut Ata koptu. Oğuz kavminin bilgesi idi. Ne dirse olurdu; gaipten haberler söylerdi; Hakkâlık anan gönlüne ilham ıderdi. Ayıttı: «Âhir zamanda geru hanlık Kayı'ya dege kimesne elerinden almıya dedi». Deddiği Osman rahime-tullah neslidir (19).

Müteveffa büyük âlim Barthold, bu kaydın menkıbeden bu esere geçmiş olduğu kanaatinde bulunmuştur (20). Biz ise tamamiyle aksi fikirde bulunuyoruz. Bilâkis bu kayıt eserden menkıbeye geçmiştir. Çünkü, dikkat olunursa bu kayıta Dede-Korkut, Korkut-Ata şeklinde yazılmıştır ki, kitabın başındaki mukaddimede de böyledir. Halbuki hikâyelerde daima Dede-Korkut ismi geçiyor. Bu kayıta Yazıcı-oğlu'nun eserinden evvel menkıbede bulunmuş olsa idi bu ismin hikâyelerdeki tarzına yani Dede-Korkut şekline riayet edilmiş icap ederdi. Buna mukabil bu kaydın Yazıcı-oğlu'na âit olduğunu söylemekle mes'ele halledilmiş olur. Zira Raşidüddin'in Câmi üt-tevarih'i bu müellifin başlıca kaynaklarından birisi idi ve Yazıcı-oğlu, kitabının Türk ve Moğol kabilelerinden bahseden mukaddime kısmını tamamiyle bu müellifin eserinden tercüme etmiştir. Raşidüddin'in eserinde ise çok yukarıda bahsedildiği gibi, Dede-Korkut'dan, Korkut-Ata suretinde bahsolunmakta; onun Bayat boyundan neşet ettiği ve elçilikle H. Muhammed'in huzuruna gidip Müslüman olduğu yazılmaktadır. Bu malûmat, Yazıcı-oğlu Ali Efendi tarafından bilindikten sonra, Oğuzlar'ın bu meşhur sahib-i keramat zatından bu kehâneti nakletmek, onun için güç bir iş olmamıştır. Çünkü bu müellif'in millî hislerinin saikiyle, kaynaklarındaki bazı bilgileri tâdil ettiği ve onlara kendiliğinden ilâveler yaptığı eskiden beri malûm bir keyfiyettir.

Dr. Faruk SÜMER

(1) İşanra Bayındırıye niz güyend (Yahya Kazvini, Lübb üt - tevarih, Tahran, 1315 h. ş., s. 291; keza Gaffari, Cehan Ârâ-Veliyüddin Efendi ktp., nr. 2397, yaprak 161b). Bu husus bizim müverrihlerce de malûmdur, mese-sual bu Uzun Hasan ne asıldandır, bu Gazi Han'a (yani Fâtiha Sultan Mehmed'e) böyle temerrüd etti? Cevap: bu Uzun-Hasan Bayındır-

Han neslündendir» (Âşık Paşa Zâde, Tarih, İst. 1332, s. 182). Aynı müellif, eserinin diğer bir yerinde Uzun-Hasan Bey evlâdından «Bayındır-Han oğulları» sözü ile bahsetmektedir. (s. 240).

(2) Divanü lûgat it-Türk, I, s. 56; trkc. trc. I, s. 55).

(3) O. Şaik Gökyay nşr. İst., 1938, s. 96. Diğeri (s. 65) «Bir cici bici Türkmen kızını alalım» cümlesinde geçiyor. O zamanlar Türkmen kıyafeti adı Türk kıyafetinden farklı olup İran kıyafetine benziyordu (bk. Barthold, Orta Asya Türk Tarihi hakkında dersler, İst. 1927, s. 67; fransızcası, Paris, 1945, p. 62).

(4) Barthold, aynı eser, gösterilen yer.

(5) (I, s. 393; trkc trc., I, s. 473).

(6) Ve in Korkut ez nesli- Bayatest, puser-i Kara Hoca ve u azim âkil ve dâna ve sahib-i keramat budeest (Topkapı sarayı, Hazine ktp., nr. 1653, yp. 385b).

(7) [Diğer iki nüshada da yazılmamış]...

(8) Şecere-i Terâkime, (T.D.K.), 1937, yp. 48a; O. Ş. Gökyay'ın (Dede-Korkut mukaddimesinde de neşredilmiştir (s. XXVII-XXVIII).

(9) yp. 385b. Aynı fıkra Şecere-i Terâkime-de biraz farklı olarak anlatılmıştır (yp. 27b).

(10) Malûm olduğu üzere buradaki birinci kelime Kazan'ın mensup olduğu kabileyi gösteriyor.

(11) Bu hususta bizim, XVI. asırda Anadolu ve Suriye'de Üçoklu Oğuz boylarına mensup teşekküller adlı basılmakta olan yazımıza bk.

Vahit Lütfi SALCI

Gelecek sayımızda, değerli arkadaşımız Mersin Lisesi edebiyat öğretmeni Cahit Öztelli'nin, Vahit Lütfi Saler'nun ölümü yıldönümü vesilesile yazdığı bir yazıyı neşre-deceğiz.

Geçen yaz, Cahit Öztelli'nin tâ Mersinden Kırklarelina giderek merhumun bütün eserlerini satın aldığı malûmdur. Bu sebeple mezkûr yazının ehemmiyeti kendiliğinden tebellür eder.

(İktisat Fakültesi Mecmuası, yıl 1951, sayı 2-4).

(12) Süleymaniye, Damad İbrahim Paşa ktp., nr. 913, yp. 202a-b; O. Şaik Gökyay'ın Dede-Korkut neşrinin mukaddimesinde bu kaydın sureti ve tercümesi vardır (s. XLI).

(13) Meselâ, a) Hikâyelerin birinde (s. 41) Salur Kazan, diğer birinde (s. 78) Bayındır Han, Türkistan'ın direği olarak vasıflanmaktadır. Hiç sanmıyoruz ki bu hikâyelerdeki Türkistan adıyla, onun bugün ifade ettiği ülke değil, Anadolu veya Azerbaycan kastedilmiş olsun.

b) İkinci hikâyenin başında Salur - Kazan medhedilirken onun hakkında «Kacaracığın kaplanı» denilmektedir (s. 13). Bu isim pek muhtemeldir ki Kâşgar'de (trc. I, s. 487) Oğuz şehirlerinden birisi olarak geçen Karacuk (Farab) şehri ile alakalıdır.

c) Yine aynı hikâyede Safur-Kazan'ın evini Şöklü-Melik'e karşı müdafaa ederken ölen Sarı-Kulbaş adlı bir şahıstan bahsediyor (s. 14). En sonuncu hikâyede Kazan'ın yakın adamı (naib veya güderkin) olarak görünen ve onun tarafından Bozekiar yani Dış-Oğuz reisi Uruz'un yanına gönderilen Kulbaş da (s. 114, 115, 118), şüphesiz aynı şahısdır. Yine bu ismi Residüddin Oğuznâmesinde Buğra-Han'ın ordu kumandanı ve oğlu Kuzu-Tekin'in, sadık ata-beyi olan, bir şahsın taşıdığı görülmektedir. (yp. 383a, b).

c) Mevzuu bahis olan aynı hikâyede kahramanlardan Bügdüz-Emen öğülürken «variben Peygamber'in yüzünü gören, geliben Oğuz-da sahabesi olan» denilmektedir ki (s. 23), şayan-ı dikkattir.

(14) Esasen her ikisinde de daha ziyade Salur ve Bügdüz'den sonra Bayındır, İğdir, Yıva gibi Üçok şubesine mensup olan kabileler zikrolunmaktadır.

(15) Esasen, malûm olduğu üzere, hikâyeler, bahsolunan maceraların mâzide yaşamış bir kavme aid olduğu tarzında anlatılmıştır. Meselâ: «Hamım hey! Oğuz (kavmi) zamanında Kânlı Koca derleridi, bir gürbüz er varıdı» (O. Ş. G. nşr., s. 64; keza s. 98 de de aynı ibare vardır). Fikrimize göre bu hikâyeleri anlatan, kendisine anlatılan ve bunların dahil oldukları cemiyet için, bu ibaredeki Oğuz adı (âdetâ, Arablardaki kavmi (i. Âd'ın ismi gibi), eski zamanları ifade etmektedir. Çünkü, çok yukarıda bahsettiğimiz gibi, bu hikâyelerin tespiti za-

Yurt Türkülerinden

I

Yazan: Mahmut R. GAZİMİHÂL

Yurt seslerine karşı melomanların çoğunda olduğu gibi benim gönlümde de çocukluktan başlayıp yıldan yıla büyüyen derin bir tutkuna yaşamaktadır. Samimi alâkâmın kökleri burada anlatılması uzun sürecek hatıralara dayanıyor. Folklorun musiki kolunu aynı alâkâma binaen erkenden benimsemişimdir. Ne yazık ki sıhhatimin şartları tam bir folklorcu gibi köy köy dolaşıp ısrarlı derlemeler yapabilmeme engel oldu; doğu ve orta Anadolu'da pek az bulunabildim... Bununla beraber kendime göre bir folklor dağarcığım, bir dosyam vardır: kendi elde ettiğim, veya bilgisine güvenilir meslektaşlardan edindiğim not ve notaları öteden beri orada toplarım. Geçenlerde cümlesini bir gözden geçireyim dedim, dikkate değer parçaların birikmiş bulunduğunu gördüm. Ne yazık ki bazılarını kimden aldığımı yanlarına yazmamışım. Amma, dediğim gibi, sıhhatına güvenmediklerimi saklamak âdetim olmadığı için, yazarlarını unuttuğum parçalar da muhakkak mevdukturlar. Önce bunları meraklılara arzedeceğim. Sonra da kendi derlediklerimden peyderpey takdime çalışacağım ki onların hikâyesi başkadır: Şehzadebaşında, evimin tam karşısındaki sabık İbrahim Paşa konağı yıllardır bir doğu Anadolu mahallesi haline gelmiş bulunuyor; her bölümüne sanki başka bir oba göçüp yerleşmiş; şehir esnaflığıyla ge-

çinir olmuşlarsa da, ağız ve türküleri hâlâ geldiği gibi yaşıyor. Hafta geçmez, kimi bir düğünün kına, halay ve davul zurna şenlikleriyle, kimi de ağıtçıların yaslı sesleriyle harap tavan ve sofalar çınlar durur... Mahalle bundan herhalde rahatsız oluyor; fakat karşı penceredeki ben, yaz haftalarının akşamlarında masamın başında ekseriya o tekerrürlü nağmeleri notaya almaya çalışırım; sonra da çocuklarımdan ahbablık yoluyla türküler hakkında bazı tamamlayıcı notlar edinirim... Böylelikle topladıklarım ayrı birer mevsuk deftercik meydana getirdi ki arzedeceğim.

Önce perakendeleri tanıtayım.

**

§ 941 de Binboğa dağlarında Yalak köyünde «Cerit Aşiretinin türküsü» olarak derlenen şu nefis ezginin hangi arkadaş tarafından notaya alındığını maalesef not etmemişim. Dördür ölçülük ve ağır söylenmesi gereken iki cümlelik yanık bir parça. Baştan beşinci ölçü (ki üstten noktalarla ayırdım) bir nefeste çıkan fazlalık uzayıyla âdeta «org noktası» içinde bir nevi yarı düğümleşmiş hali arz ediyor, ve altıncı ölçü a tempo olmuş oluyor.

Gökte uçan huma kuşu
Ne bilir dalın kıymetin,
Kargayı kondurmaz dala
Ne bilir gülün kıymetin.

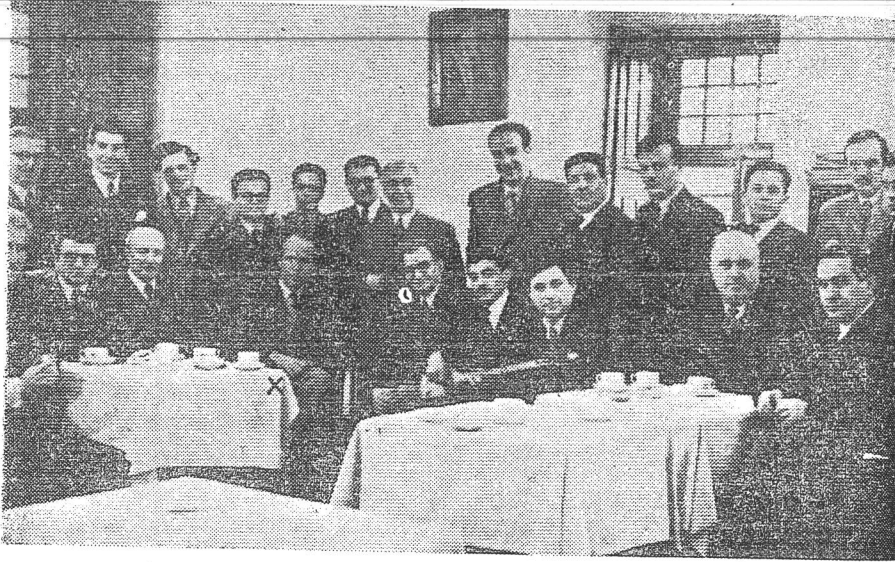
Gökte u . ç a . n hu . ma . ku . ş u Ne bi . . . lir da

lin ki . . y . me - ti . . . n Kar - ga . yı ko - n . . .

dur . maz da . la Ne bi . lir gü . . . lün kıy . me . lin

Türk Folkloru ve Aile Müessesesi üzerinde araştırmalar yapmak üzere beş ay evvel memleketimize gelen California Üniversitesi sosyoloji profesörü Wolfram Eberhard şerefine Türk Halkbilgisi Derneği tarafından 29-12-1951 günü bir çay verilmiş, Sadı Yaver Ataman, Necati Başara, Hasan Mutlucan ve Alâeddin Palandöken tarafından halk türkülerinden örnekler takdim edilmiş ve folklor sohbetleri yapılmıştır. Resmimiz bu toplantıda çekilmiştir. (The Turkish Folklor Society, «Türk Halkbilgisi Derneği» the 29th of December, has given a tea-party in honour of Wolfram Eberhard, Professor of Sociology of California University, who has visited our country to study and make research work on Turkish Folklor and home-life. The above picture illustrates the tea-party)

manında Oğuzlar'ın ahfadı kendilerini bu kelime ile değil başka bir isimle tevdim ediyorlardı.

(16) 1470 (875) de Uzun-Hasan Bey namına Kitab-ı Diyarbekriye' adlı mufassal bir Ak-Koyunlu tarihi yazmış olan Kadı Ebubekr Tahranî'nin, Dede-Korkut kitabı'ndan malûmatdar olduğuna dair eserinde bir delil ve işaret rast gelinmiyor. Bundan mezkûr kitabın, Ak-Koyunlu hânedanınca da bilinmediği hükmü belki çıkarılabilir. Ebu Bekr Tahranî'nin Uzun-Hasan Bey'in dedesi ve Ak-Koyunlu devletinin müessesisi Kara-Yüflük Osman Bey'in Nuh Peygamber'e kadar uzanan ecdadı hakkında tanzim ettiği şecerede Salur, Buğdüz, Eymür, Çavuldur ve Bayat gibi, Oğuz kabile adları ile Uygur, Buğra-Han ve İlik-Han gibi, diğer Türk kavim ve hanedan adları, Bisut, Kaydu, Altan gibi moğolca isimler görülüyor ki, (bundan naklen Gaffari, yp. 161b). bütün bunlar silsilenâmede Ak-Koyunlular'ın ecdadını ifade eden şahıs adları olarak zikrolunmuşlardır. Bu müellifin

şeceresini tanzimde doğrudan doğruya veya diğer bir eser vasıtasıyla Raşidüddin'in Oğuz Türkleri'ne ve Moğollar'a dair olan ensab kısmından istifade ettiği anlaşılıyor.

(17) Meselâ, 1074 de Akkâ ve diğer Suriye sahil şehirlerinden bazıları'nı fetheden Selçuklu emirinin adı Şöklî idi (bk. M. H. Yınang, Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri, İst., 1944, s. 88). keza 555 (1160) yılından itibaren Selçuklular namına Huzistan'ı idare etmeye başlamış olan Avsar reisinin adı, Hamdullah Müstevfî'ye göre Hüsamüddin Şühli (Şöklî) idi (Tarik-i güzide, GMS, I, s. 547 v.d., bundan naklen Şeref Han Şerefnâme, Mısır, 1930, s. 58).

(18) yp. 49b-50a.

(19) Topkapı Sarayı, III. Ahmet ktp., nr. 1390, s. 26.

(20) Bk. O. Ş. Gökyay, Dede-Korkut, s. XL.

(21) Yazıcı-oğlu'nun bu kaydı bilâhare E-dîrneli Ruhi ve ondan naklen Müneccim Baş tarihlerine de geçmiştir.

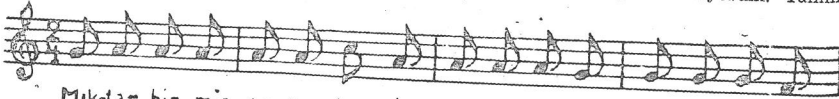
Şubeler ve Temsilcilikler

Yazan: M. Halit BABYRI

İstanbul şubesi kurulduktan sonra genel merkez, başka vilâyetlerde de şubeler açmak kararını almış ve bu kararın tatbikini İstanbul şubesine bırakmıştı. İstanbul şubesi bu hususta hemen harekete geçerek önce Gaziantep ve Kayseri şubelerini kurmak teşebbüsünde bulundu. Bundan sonra Bursa, Erzurum, İzmir, Kastamonu, Kırklareli, Konya, Muğla, Sinop şubelerine vücut verildi. Üçüncü kümeye Antalya, Balıkesir, Isparta, Kütahya, Manisa, Sivas, Trabzon şubeleri meydana getirildi. İlk öğretim müfettişi Ali Rıza Yalın Gaziantep, savcı yardımcısı Ahmet Şükrü Tunaoğlu Kayseri, lise felsefe öğretmeni Faika Onan Bursa, maarif emini Mustafa Reşit Erzurum, lise edebiyat öğretmeni Esat Çınar İzmir, öğretmen Talât Mümtaz Yaman Kastamonu, mu-

Ş Çankırı köylerinden birinde derlenen şu kıvrak türkünün notaya alanını da hatırlamıyorum. Nakaratlı tek cümlecikten ibaret. Şakacı ve nükteli haliyle tam bir kaşık havası. Mahalle muhtarına takılıyor. Her mısraa katılan «da» edatı, ısrarlı bir alaycılık teşkil ediyor.

Mıktar binmiş gir ata da
Cebi dolu mazmata da
Kör olasin a miktarda
Sendem (i) oldun hovarda da
Avlunuzun duduyum..
Sen topla ben yuduyum...
O sitem sözleriniz

Mık-tar bin-miş gir a - ta da ce. bi do. lu maz.ma.ta. da

hah. ha da dö - ne - ley. ver hah. ha da ha
un e - ley. ver * * *
se. ki se. ki ver. de * * *
çö. kü çö. kü ver. de * * *

Ben nasıl unuduyum
Avlunuzda guyu var

siki öğretmeni Vahid Lütfi Salcı Kırklareli, öğretmen Zeki Dalboy Konya, Halk gazetesi sahib ve müdürü Mustafa Cavid Muğla, memur leket hastanesi idare memuru Şakir Ülkütaşır Sinop, şair Ömer Bedrettin Uşaklı Antalya, türkçe öğretmeni Hikmet Turhan Dağlıoğlu Balıkesir, riyaziye öğretmeni Hürşit Alparslan Isparta, öğretmen Mustafa Hakkı Kütahya, orta mektep müdürü Cenab Refik Mahdükleri folklor malzemesini İstanbul şubesine nisa, lise edebiyat öğretmeni Eflâton Cem Sivas, ilk öğretim müfettişi Şevket Trabzon temsilciliklerine seçilerek yukarıda sayılan şubelerin başında çalışmak üzere vazifelendirildiler. Anadolu'nun muhtelif yerlerinde derneğimizin temsil eden arkadaşların hepsi çok iyi çalışmışlar. Hususile Ali Rıza Yalın, Şakir Ülkütaşır Hürşit Alparslan derneğin maksadına hizmet

İçinde de suyu var
Nasıl da oğlunuz var
Çingân gibi huylu var

Her beyitten sonra şu nakarat (bir çift öğünün tekerrürü halinde) söylenir:

Döneley (i) ver ha ha da
Un eley (i) ver ha ha da
Seki seki ver de, ha ha da
Çökü çökü ver de, ha ha da

Gir, Mazmata, yuduyum kelimelerinden maksat Kir, Mazmata, Yutayım sözleri olduğunu söylemeye lüzum var mı?

Bu notaların — metronom kaydı gibi — eksiklikleri bulunduğunu biliyorum. Tahminde

ilâvelerden kaçındım. Kalanı kurtarabilmiş olmak da şimdilik bir kâr sayılsa gerektir.

AŞTIRMALARI

ciddi ve hakiki bir başarı gösterdiler. Burada yalnız İzmir şubesinin işleri çok ağır sürdü. Bundan dolayı herhangi bir kimseyi bu işte hakkımız olmadığını söylemeye lüzum yoktur. Çünkü bu arkadaşların hiç birine en küçük bir menfaat bile sağlanmamış, bilâkis derneğe faydalı olabilmek için ellerin geleni esirgememiştir.

Şubelerin yaptıkları işler, çevrelerindeki dernek üyelerinin aylık bağışlarını toplamak, derneğe nesrolunan kitapları bedelleri mukabilinde üyelere dağıtmak, üyelerin tesbit edatı, orta mektep müdürü Cenab Refik Mahdükleri folklor malzemesini İstanbul şubesine nisa, lise edebiyat öğretmeni Eflâton Cem Sivas, ilk öğretim müfettişi Şevket Trabzon temsilciliklerine seçilerek yukarıda sayılan şubelerin başında çalışmak üzere vazifelendirildiler. Anadolu'nun muhtelif yerlerinde derneğimizin temsil eden arkadaşların hepsi çok iyi çalışmışlar. Hususile Ali Rıza Yalın, Şakir Ülkütaşır Hürşit Alparslan derneğin maksadına hizmet

bulunmak, gerektiğinde onlardan yardım istemek veya onlara yardım etmek gibi hususlardı. Genel merkez de arada sırada şubelere bazı vazifeler vermekten geri durmuyordu. Fakat şubeler, hemen her zaman İstanbul şubesinden talimat istiyorlar ve alıyorlardı. Bu sebeple, Anadolu'da şubelerin sayısı artıktıkça İstanbul şubesi daha çok çalışmak zorunda kalmıştı. Bu ciheti göz önünde tutan genel merkez, İstanbul şubesini, bir merkezî şube haline getirmişti. Anadolu şubeleriyle meşgul olmak üzere İstanbul merkezinde bir umumî kâtiblik ihdasını, ilim encümeninin İstanbul şubesinde kurulmasını, nihayet basım ve yayın işlerinin de yine bu şube tarafından idaresini karar altına almış, bu suretle vazifelerini tamamen İstanbul şubesine devretmişti.

Durum bu şekilde inkişaf edince, İstanbul şubesi idare komitesi, beni şubenin umumî kâtibliğine seçtiği gibi, İstanbul'da kurulması genel merkezce kararlaştırılan ilim encümeni başkanlığına profesör Fuat Köprülü'yü, üyeliklerine de Abdülkadir İnan, Profesör Ahmet Caferoğlu, edebiyat öğretmeni Raife Hakkı ile beni seçmişti. Bize verilen vazifelerin güçlüğü, ağırlığı ve bundan doğabilecek manevi mesuliyetin büyüklüğü meydanda idi. Bununla beraber İstanbul şubesi küçük bir tereddüd göstermeksizin cesaret ve feragatle işe sarılmağı ve her engeli aşarak yolunda yürümeğı pek tabii bulmuştu. Ancak elimizde hiç para yoktu. Dernekte kayıtlı üyelerin aylık bağışları,

intizamlı tahsil edilse bile, ihtiyacı karşılayacak bir yekûn tutmuyordu. Genel merkez ise para tedariki bahsini kurcalamağa yanaşmıyor, biz bu bahsi açmak istedikçe susmağı tercih ediyordu.

Ne yapabileceğimizi düşünmekle haftalar geçirdik. Nihayet Yusuf Ziya Demircinin hatırına gelen bir tedbire başvurduk: İstanbul valisi ve belediye başkanı Muhittin Üstündağ, gerek Yusuf Ziya Demirci, gerekse ben iyi tanıyorduk. Her ikimiz bu değerli idare amirinin takdir ve güvenini kazanmıştık. Kendisini makamında ziyaret ederek, Halkbilgisi Derneğinin hedefini ve çalışma tarzını anlattık, vilâyetin hususi bütçesinden Derneğe yardımda bulunulmasına müsaadesini rica ettik. Aydın, olgun ve iyi niyetli olduğu kadar millî kültür hareketlerini korumaktan da zevk alan Muhittin Üstündağ, bizi dikkatle dinledikten sonra ricamızı kabul etti, derneğe yardım olmak üzere vilâyet bütçesine her yıl ödenek konulmasını temin için söz verdi. Muhittin Üstündağın sonuna kadar sözünü tutmuş ve derneğe her sene bin liralık bir yardım sağlamış olduğunu kaydederken, bu büyük ve temiz kalbli adama karşı duyduğum şükranı burada tekrar ifade etmek isterim.

İstanbul merkezi, Anadolu'daki dernek şubeleriyle daimi ve sıkı bir münasebet kurdu. Taraflar arasında hiçbir zaman anlaşmazlık mahiyetinde herhangi bir hâdise çıkmadı. Şubeler, İstanbul merkezini, İstanbul merkezi şubeleri, karşılıklı ve günden güne artan bir samimiyet ve emniyet içinde desteklediler. İstanbul merkezi, Anadolu'nun dernek şubesi bulunmayan yerlerinde büyük bir sevk ile başlı başına çalışan arkadaşlarla, ilgilenmeğı de vazifelerinden biri saydı. Bu arkadaşlar da İstanbul merkezi için az verimli, fakat herhalde besleyici birer kaynak olmakta gecikmediler.

M. Halit BABYRI

OKUYUCULARIMIZA

«Halkbilgisi Haberleri» dergisinin 20, 23, 24, 25, 26, 27, 60, 61, 62, 63, 66; 67; 73; 91 ve 118 numaralı sayılarında fazla nüshası olanlar bunları bize lütfettikleri takdirde kendilerine beher sayı için istedikleri 6 nüsha «Türk Folklor Araştırmaları» dergisi gönderilecektir.

Konya'da Ocaklar, Irvasalar, Tekkeler

— II —

Yazan: Afif EVRE

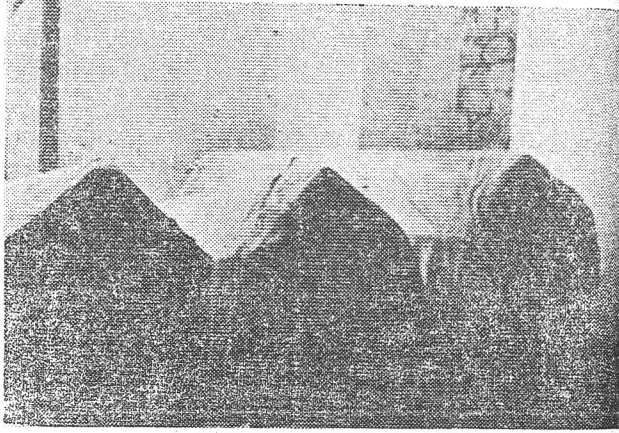
Siyil — Ellerde, parmaklarda ve çene altlarında çıkan ve üreyen katı kabarcıklardır. Bunun da ocağına gidilirdi. Ocak olan kimse, hastaya, bir yumurta ve biraz arpa getirmesini söylerdi. Arpaları deldiği yumurtanın içine atar, okur; bunu bir su veya çeşme yağının altına gömmesini söylerdi. Arpa çürüdüğü siyillerin de kuruyup çekileceğine inanılırdı.

Uçuk — Çok çoğu, çocukların ağızlarının kenarlarında, dudaklarda çıkan sarımsak ve toplu kabarcıklara uçuk denir. Çocuğun eli küle batırılır ve «Uçuk beni belletilen uçuğu külledim» dedirtilir ve yaraya küle sürdülürdü. Sonra, yere yayılan (mavi) bir beze bastırılır, hastalığı korkutulurdu.

Alazlama — Deride yer yer iri iri kabarcıklar hasil olur ve çok kaşındırır. Buna da (Alazlama) denir. Ocaklısı hastayı yatırır, üzerine koyduğu köndüğü (keten döküntüsü, kütük) kibritle yakıp atar, sonra süpürürdü. Bunun da tekkesi vardı.

Kızılyel — Göz ve yüzdeki şişliğe (Kızılyel) denilir. Ocağı vardı. Oraya gidilir, kuyusuna bakılır, suyu içilerek çamuru sürülürdü. Ocağı olan kadın, ağırşığı, şişğin üzerinde üç defa çevirir; hastanın yüzüne ve bir parça şekere de tükürürdü. Bunu hastaya yedirmelerini (!) söylerdi. Tekkesi vardı.

Çıbık veya çubuk — Çocukların göz ve burunlarındaki kırmızılığa (Çıbık) denilir. Hasta olan çocuk, ocağı olan kimse veya eve götürülürdü. Ocaklısı, bir üzüm çubuğuna bükerek halka yapar, çocuğu üç kere bundan geçirirdi. Gene bağ çubuklarından ateş yakar, külünü yağla karıştırır, çıban olan, kızaran yerlere sürerdi. Yahut da, solucan ezerek ço-

Konyada südü kesilen kadımlar Süttekkesini ziyaret ederler. Resim Süttekkesindeki üç mezarı tesbit etmektedir.

cuğa yalatılmasını, emzirtilmesini (!) söylerdi.

Parpi — Bir adamı azarlamak, tekdir etmek mânasına gelirse de, kenelenen hayvanın kenelerini dökmek için, ocaklısının kullandığı usule denir. Ocak olan adama tuz götürülürdü. Adam tuzu ağzına alır, içine tükürürdü. Bunlar hayvana yedirtilir veya hayvan sularıyla yıkanır.

Südükesilenler — Kundakta çocuğu olup ta südü azalan veya kesilenler (Süt tekkesi) meşhur yerlerdi.

Gidilen mahallede, Selçukî hükümdarı Bırcıncı Alâeddin Keykubadın öldürttüğü emirlerden Emir Ahur Zeyneddin Başarabeyin meşhurluğu ve medfenile, (Süttekkesi) denilen makbereler — ki, bugün tamamen harap ve bir kaç şahsın tahtı temellüküne girmek üzeredir — (içinde Âl-i Selçuk'tan Keykâvus bin Keyhüsrev'in (ikinci Keykâvus bin İkinci Keyhüsrev olacak) haremî ile kerimesi Fatma hatun ve Süttekkesinin medfun. 700 H.) bulunmaktadır. 1311'de Evkaf muhasebecisi Paşazade İbrahim bey ile mütevellisi taraflarından tamir edilmiştir. Ne tesadüftür ki, bugün (Eylül 1951) sakafatları çökmüş olan bu tarihî ve hazin türbede, dok-

san yaşına yakın kimsesiz, ince fikirli bir kadın da yatıp kalkmaktadır. İşte Ferhuniye mahallesindeki (Süttekkesi) burasıdır.

Zeyneddin Başarabeyin (Konyanın Başara kavağı köyü ona hâstı) konağında her gün yüz başa yakın koyun kesilir; et ve sütleri, ihtimal ki, fakir halka da dağıtılırdı. Mescidi Ferhuniye mahallesinde bulunduğu göre, belki konağı da orada idi.

İşte tarihi aileden bir sütnenin bu mahallede medfun olması, makberelerini (süttekkesi) haline getirmiş ve öyle bilinegelmiştir.

Tabak — Çok kere hayvanlarda görülen, bir nevi cild hastalığıdır. Evvelce Konyada bulunan (Ahırvan = Ahi Evran) tekke ve zaviyesine halk (Tabak = Debbag tekkesi) derdi. Tabak hastalığının buraya gidilmekle iyileşeceğine inanılırdı. Deri hastalığına tutulan hayvanlar, cumartesi günleri buraya götürülürdü.

Aynı hastalığa yakalanan insanlar da, ayaklarını tekke bahçesindeki eski bir debbag kuyusuna uzatırlar; aldıkları çamurları da ağırları yerlerine sürerlerdi.

Hasta hayvanlar ise, debbagların kullandıkları çukurlarda biriken mazı, sumak, palamut, şap ve kireç gibi maddelerin su ve çamurları içine sokulurlardı.

Tekke, Sırcalı meşcit mahallesinde, bugünkü Nümune fırınının olduğu yerlerde idi.

Çıbık ve kırıklar — Bir yeri incinen, çıkan, kolu, eli veya herhangi bir uzvu kırılan da (ocağına) giderdi. Ocak olanın, elinin yapıcı, iyi edici olduğuna inanılırdı. Meşhur Hoccihanlı (Hoca Cihanlı) bu ocağın son, meşhur ve gerçekten mâhir bir uzvuydu.

Halk hekimliğinin, muhtelif hastalıklar için kullandığı, nebati ve hayvani bir çok maddeler de vardı. Saparna, zeyrek, akzencefil, mısır püskülü, afyon, karanfil, civa, şap, karabiber, çörekotu, ebegümeci, yüzerlik, koyun kuyruğu, içyağı, kara üzüm, bal, pekmez, karatavuk, deve eti, hattâ manda ve köpek nesci, yarasa karnı...

Saparna, idrar yolları hastalıklarında çok kullanılırdı. Böyle hastalar saparna buğuna o-turtulurlardı; ekmeği de yedirilirdi.

Nazar — Kundaktaki çocuklara (nazar değmesin için) mavi, gökboncuk, takılırdı. Nazar

Değirmene Sesleniş

Behcet Kemal Çağlar'ın hazırlamakta olduğu Battal Gazi Destanı'ndan bir parçayı daha veriyoruz. Müstakil bir şiir mahiyetinde olan bu parça, yurdunu bir tehlikeden kurtarma uğruna kendini günaha sokan Battal'ın vicdan azabını terennüm ediyor:

Köküne sar beni, yeşert ey söğüt!
Değirmen! Değirmen! Beni de ügüt!
Ey dere! bende de çarkları döndür;
Çuvalların açık durduğu gündür.
Tozlandım yollara uzana-baka,
Duru su! Duru su! Beni de yıka!
Omzumdan-başımından dökül ey dere!
İçim temiz çıksın büyük günlere..
Her şeyi söndüren su! Beni yaksan..
Sonunda göl olup durulacaksan,
Maya yap şimdiden al gözyaşamı..
Döndür çarkın gibi döndür başımı,
Değirmen değirmen! Beni de ügüt.
Ben meyvasız ağaç, yürüyen söğüt;
Sen' ey kavak yeli başımdan dağıl,
Duru su! Gel bana sen çağıl çağıl,
Gizli batağımdan çıkar koğ beni,
Gel ya tertemiz et ya da boğ beni!..
Kızım! O ak bezde ne kir var ne suç,
Gel beni çitile, bana vur tokuç..
Medet ey çark, medet ey su, ey söğüt!
Değirmen! Değirmen! Beni de ügüt!..

değdiğine kanaat getirilirse, içinde su bulunan bir kaba kurşun dökülürdü. Dökülmüş kurşunda hasil olan kabarcık ve gözlerden, çocuğa nazar değdiğine hükmedilirdi.

Fıtık — Fıtıklı çocukların gömlekleri, Şeyh Sadreddin Konevi türbesinin yanına götürülürdü. Ağaçtan ufak bir dal kesilerek ortasından yararılır; çocuğun gömleği ağacın yarısından geçirildikten sonra, o yer çamurlanır, başka bir bezle samsıkı şarılara bağlanırdı. Eğer o dal, gelecek yıl da gene yetişir ve kaynarsa, çocuğun fıtıktan kurtulacağına; kurur kalırsa, kurtulamayacağına inanılırdı.

Ağrı, sızı ilişme (çarpılma) — Bu gibi hastalıklara tutulanlar, kadınının Meydanlı köyündeki ocağı (Yeşil pabuç) götürülür. Ocaklısı, hastanın muztarip olduğu uzva, yeşil bir pabuçla hafifçe vurur, sonra tuzsuz bir bazlama verir, yedirmelerini söyler.

Hasta, oaktan döndükten sonra, kırk gün

Zile'de Doğum ve Âdetleri

— II —

Yazan: Cahit ÖZTEPE

ÇAMAŞIR HAZIRLAMAK

Genç kızlar cihaz arasında çocuk çamaşırını yapmazlar. Gebeler de ancak bir yaşına kadar lâzım olan çamaşırları hazırlarlar.

Çamaşırların mahallî adları ve sayıları:

- 1 — Gömlek, 3 tane
- 2 — Mintan, 3 tane
- 3 — Entari, 3 tane
- 4 — Kundak, 2 tane
- 5 — Omuz bezi, 1-3 tane
- 6 — Sidik muşambası (Bir veya iki tane hazırlanır, çocuğun altına konur; daha altına höllük denilen toprak konur, bilâhare kundağa sarılır.)
- 7 — Yorgan, 1 adet
- 8 — Bağırdağ (geniş kuşak bezi), beşiğin veya salıncağın üstünden atılıp altından bağlanır, bu suretle çocuk kumıldayıp çişini etrafa bulaştırmaz ve salıncağın dışına düşmez.
- 9 — Börk (takke), işlemeli olur; çocuğun başını muhafaza eder. Üzerine nazarlık da dikilir.
- 10 — Dülbet (tülbent), başını ve kollarını kalabalığa karışmaz, aynaya bakmaz, çalgı dinlemez, geceleri hafif ışıklı bir odada oturur.

Meydanlı, Kadınhanımın büyükçe köylerinden biridir. İlceye 12 kilometre mesafededir. İkiyüze yakın evi, 1500 kadar nüfusu vardır.

Yeşil pabuç ocağının, halk arasındaki sade ve basit hikâyesi, kısaca şudur:

(Meydanlıda, biri evli, diğeri bekâr iki çiftçi kardeş varmış. Bunlar, hasat mevsiminde bir gün, kaldırdıkları buğdayı bölüşmüşler. Bekâr, çuval getirmeğe gitmiş... Evlisi «Kardeşim evlenecek, horanta sahibi olacak, fazla mal ister.» diye düşünmüş ve kendisinin fazla buğdayını kardeşinin çeçine, atmış. Bekâr olan dönmüş, evli çuvalını alıp gitmiş. Bu defa da bekâr, evli kardeşinin çoluk çocuk sahibi olduğunu gözönüne almış, kendi buğdayından onun çeçine katmış... Kardeşler, birbirlerine bu iyiliği, haber vermeden yaptıkları için Evliya (!) olmuşlar, ermişler. Çeçin içinden de bir (yeşil pabuç) çıkmış. İşte bununla, dokumulu-
ca, ilişilen, çarpılan kimseler iyi olurlarmış...)

Üstüntüze, iyilik sağlığı..

— SON —

Afif EVREN

bağlamak için «yaşmak», birisi de sineklerle sı beşiğin üstüne serilir.

11 — Öncek, yemek yerken, süt için önünü kirletmemesi için boğazından bağlayalı ve süslü olur.

12 — Pamuklu, sıcak tutmak için, yorgan benzer.

Bunlardan başka birçok alt bezleri hazırlanır.

13 — İlingaç veya İluncak (salıncak) ise beşik hazırlanır. Her evde bütün odaları karşılıklı duvarlarda salıncağın iplerini mak için demir halkalar çakılıdır.

Beşik ağaçtan yapıp altı kalın sicimle rülür. Kırmızı ve yeşil renge boyanır.

DOĞUMDAN ÖNCE KIZ MI OĞLAN MI

OLACAĞI MESELESİ

Oğlan çocuk kızdaki daha çok istenir; kız kü kız ele gider. Oğlan evde kalır, süslü yaşatır, mülkü idare eder. Çok kız doğuran kadınlar makbul değildir, hattâ bu yüzdü ikinci defa evlenenler de çoktur. Oğlan doğranlar el üstünde tutulur. Kumaları varsa kızlarında mümtaz mevkii alır. Kız doğuran kadınlar döşekte fazla yatsa «Ne yatıyon, oğlan doğmuş gibi? Bak filâncanınki aslan gibi oğlan doğurdu.» derler. Oğlan anaları öğünür, çalınır gezer. Bu sebeplerden dolayı doğumdan önce oğlan olması için birçok şeylere başvurulur. Kız mı oğlan mı olacağını öğrenmek her muhtelif tahminlere yol açar; Şöyle ki:

1 — Çocuk ilk defa sağda oynarsa oğlan, solda oynarsa kız olur.

2 — Kadın gebe iken kalçası iri olursa kız, ufak olursa oğlan.

3 — Ana rahmine düştüğünden itibaren kırk gün olunca oğlan, dört buçuk aylık oluncaya kız oynar.

4 — Ananın memesi ucu, sekiz aylık iken al olursa oğlan, mor olursa kız olur.

5 — Değirmi karın kız, sivri karın oğlan olacağına delâlet eder.

6 — Çok kız doğuranlar oğlan olsun dese (Evrân Çelebi) tekkesini ziyaret ederler. tekke komşu ilçe Erbaa'dadır.

7 — 7-8 inci aylarda göbeğin üstünde çizgi hasıl olur; bu çizgi sağa meyil ederse

Araştırmalar:

Silleli Sürurî'nin Yayınlanmamış Şiirleri

III

Derliyen: Abdülkadir ERDOĞAN

Türk ve İslâm Eserleri Müzesi Eski Müdürü

DESTAN

— 7 —

Nazar edüp gördüm kilsede geysu

Ne güzel yaraşmış peçe tersâye.

Sünbül mü? dedim, dedi: kiryalısu

Başta perçim çıkmaz oldu şapkaye.

Şubh ü şâmde cem'olup heb putperest

Bed kokular kokudup keşiş terest

Elde şapka görmüş ol çeşm-i sermest

Baş açup yüz tutar benli adâve.

Yakıt gelir gelmez çalınır nakus

Rüyimâl etti ol suret-i menhus

Staniye (?) eyleyüp ede caylus (?)

Secdeler eyleyüp bu çelipâye.

lan, sola meyil ederse kız olur.

8 — Bazı çocuklar, kırk günlük iken pit atarmış, bu ses sağda olursa oğlan, solda olursa kız olur.

9 — Karında kızlar cansız, oğlanlar canlı olur.

10 — Bir çocuktan sonra gelecek çocuğun cinsiyeti şöyle anlaşılır: Eşin (son) yuvarlak etli kısmının uzun tarafına bitişik olduğu yer yuvarlak beş para kadar olursa gelecek çocuk kızdır, eğer arpa kadar olursa oğlan olacaktır.

Bu halde ebe kadın şöyle der: «Aman! gelecek seferki oğlan olacak, sakın düşürmüyesin».

11 — Oğlan belde, kız karnın ilerisinde durur.

12 — Gebe odadan çıkarılır, sedirin bir tarafına makas, bir tarafına bıçak saklanır; kadın içeri almır; eğer bıçak tarafına oturursa, oğlan, makas tarafına oturursa kız olacağına inanılır.

13 — Kuru şapı ateşe atarak şeklinden «sivri olursa» oğlan — mâna çıkarılır.

14 — Karında ilk oynadığı zaman, anne kılmin resmine bakarsa veya hatırlarsa çocuk ona benzer.

15 — Oğlan olursa kurban kesilir. Kız olursa arzuya tâbidir.

16 — Çok doğuran kadınlar gebe iken ne olacağını aşırma devresinde camının istediği yemeklerden anlar; ekşi isterse kız, tatlı isterse oğlan olacağına inanır.

İnkıraz bulmada dâim zamâne

Bunca aşıkları geldi amâne

Merhamet eyleyüp gelmez imâne

Sıdk ile amentü demiş İsâ'ye.

Her kaçan salınup çıksa refîâre

Kalimere deyüp gele güftâre

Azmedüp gidersin dedim ol yâre

Dedi âşik gidem Çanıkilsâ'ye (I)

Ruhbâne râmolmuş eyler itaat

Adetince eder dâim ibâdet

Güne-i kilsâde eyleyüp hâcet

Âh edüp yalvarır ol mesihâye.

Nice ta'zim ile ederler ragbet

Matlûb eder hâşâ anlardan rahmet

Gerçi seyretmişim çoktur sûret

Ziyâde itibarı var garrâye.

Ziyâret eyledim seyir kasdine

Zimmi kitabların almış destfîne

Leyl ü nihâr efsûn okur dostuna

Devam üzre olup încil nushâye.

Yolunda serlerin ederler fedâ

Çağrısup papazlar eylerler nidâ

Cem'oluptur cümle erkekle nisâ

Anlar da tapınır Meryem Anâ'ye.

Merhamet kıl bana gel ey bağı taş

Bezmolalım sırrımız olmaya fâş

Kullanırsa yüzün olursun tıraş

Dönersin âkûbet Kırkor Papâ'ye.

Gel evvel gör haktan bâtu' fârik

Yakmasun kim seni âteş-i muhrîk

Kiblegâh olur mu câmbi-i mesrik

Teveccüh edersin Tür-i Sinâ'ye.

Hak dinine iman etsen yok hırâs

Gider dilden şüpheşiz heb kir ü pas

Maslûb sûretinden etme iltimas

Ona tâbi' olan heb fûrûmâye.

Râh-i hakka sâlik ol gitme geri

Gönlünün kenzine girmesin uğru

Dört kitab hakdudur Hak yolu doğru

Der Sürurî gel tapalum Mevlâ'ye.

(Arkası var)

(I) — Eskiden Sille'de yalnız üç kilise vardı. Bunların en eskisi ve geniş olanı Çanıkilsise idi. Bir aralık burası askeri depo olmuş ve bu çan sökülerek kaldırılmıştır.

Halk Hekimliğinde GÖZ AMELİYATLARI ve GÖZ İLÂÇLARI

Yazan: Dr. N. Refik BALCIOĞU

Tıbbî folklorun gözü ilgilendiren kısımlarına bilhassa yurdumuzun trahom bölgeleri olan Kilis, Antep, Urfa, Maraş, Mardin, Diyarbakır ve Erzincanda bol miktarda rastlamak mümkündür.

Buralar mücadele bölgesi içine alındıktan sonra zaman zaman bu halk hekimliği şubesiyle haklı mücadele yapılmışsa da, sonra yine bazı yerlerde bunlar açık, gizli faaliyetlerine devam etmektedirler.

Şahsen Kiliste, aşağıda arzedeceğim malzemeyi karşı içinde icrayı sanat eden bir sıkırcı'dan derledim.

Buralarda halk, göz hastalıklarıyla uğraşan halk hekimlerine sıkıcı demektir. Bunlar, evlerinin bir kısmında müraعات eden hastaları, halk ilâçlarıyla ilâçlamakta ve bazı ahvalde ameliyatlar dahi yapmaktadırlar.

Göze tatbik edilen halk hekimliği müdahelelerinin başında kesme şekerle kapakları kazıma gelmektedir.

Trahomon göz kapaklarında meydana getirdiği vesiküllerin artması kapaklarda hastayı rahatsız eden şişlikler meydana getirdiği için, bunların silinmesi geçici bir rahatlığı tevhit etmektedir.

Halk bunun için, bu sıkıcılara müraعات ederek, kristalleri meydana olan bir topak şekerle bunları sildirir. Bu ameliye şöyle yapılır:

Göz kapağı çevrilir; şeker, kapaktan kan akıncaya kadar sürtülür. Sonra göze çig boya denen atarlardan temin edilen kırmızı boya serpilir. Trahomun ileri devirlerinde kirpikler içeri döner ve gözün körlüğüne kadar giden, gözün kornea denilen camsı kısmına sürte sürte, evvelâ yara, sonra da daimî körlüğü meydana getirir.

Bu da sürten kirpikleri sakızla dışa yapıştırmakla tedavi edilir. Halk hekimliğinin gözde tatbik ettiği en mahrem ve en mühim kısmı, kataraktlarda tatbik ettiği ameliyattır.

Bu ameliyata dair neşriyat şimdiye kadar gayet az yapılmıştır.

Üniversite göz kliniği profesörü değerli hocam Naci Bengisi, «Göz Hastalıkları» kitabı-

nın 372 nci sayfasında tek bir satırla bu zıyattan bahseder.

Sayın hocam burada kırılmaç adı ile halk ameliyatından bahsederek tıbbî sonuçları açıklar.

Kars, Ardahan, Şavşat, Posof, Sivas, Zincan, Amasya, Gaziantep, Kilis ve Maraş yaptığım araştırmalarda bu halk hekimliği besisi hakkında şu bilgileri topladım.

Kendilerine «Kırılmaç uşakları» denildiği gibi, sırlarını da büyük bir titizlikle saklamak gayret etmekte olduklarını da Şavşatta rastladığım böyle bir halk hekiminden öğrendim.

Bunlar, iki, bazan üç kişi olarak ekseri sonbahar ve kış aylarında turnelere çıkmaktadırlar.

Han ve kahve köşelerinde müşterileri kendilerine has usullerle bulan bu mütetabbiller, ameliyatlarının gayet gizli olmasına bilhassa dikkat etmektedirler.

Şavşatta yaptıkları bir ameliyatın neticesini ancak yakından takip edebildim.

Halkın aksu dediği katarakt lensin bir türlü kireçlenmesi, şeffaflığını kaybetmesi demeye gelen katarakta bu lens eğer ortadan kaldırılsa, hasta tekrar ufak bir görmeye kavuşur.

Bazı ahvalde, çeşitli harici tesirlerin etkisinde bu kristal, gözün arka içine düşer.

İşte kırılmaç uşaklarının yaptığı bu kesilmiş kristaleni herhangi bir âletle arkaya mektir.

Bunu yapmak için ameliyata razı olan hasta mütetabbiple yalnız bir odada kalır.

Kırılmaç uşağı bu iş için hazırlanmış olduğu uzun bir diken, gözün saat camını andırarak gözün ağı denilen sıklara ile birleştiği manevela ile lensi ortasından iterek, gözün içine düşürmektedir. Açılan yara, çok ufak olduğundan, gözün sarılmasına dahi bazı ahvalde bile zım hasıl olmamaktadır.

Bunlar hiçbir şekilde gözün sair hastalıklarıyla ilgilenmezler. Bilhassa halkın karardıkları dekolmana el attıkları vâki değildir. Bu gibi vak'aları gördükleri zaman, «O arı dünya ışığı göremez» derler.

BU TOPRAĞIN SESİ

Memleket Havaları

Değerli arkadaşımız Sadi Yaver Atamanın 1950 yılında İstanbul Radyosunda verdiği 200 türküyü ihtiva etmektedir.

200 kuruşluk posta veya damga pulu gönderenlere dergimiz tarafından da gönderilir.

Korede Mehmetcik

Yazı ailemizden Cevdet Canbulat'ın yazdığı bu eser, kısa zamanda 2 nci baskısını da yapmıştır. 64 sayfa, 50 kuruştur.

Türk kahramanlığının destanını terennüm eden bu eseri her Türk'e tavsiye ederiz. Eser bedeli karşılığında: Cevdet Canbulat, Türkçe öğretmeni, Düzce'den temin olunur. Ayrıca İstanbul'da başlıca kitapçılarda bulunur. Pul karşılığında dergimiz adresinden de temin edilebilir.

DERGİMİZİN SATIŞ YERLERİ

İstanbul'da, Beyoğlundaki Saray, Köprüde: Kemal, Babıâlide: İkbâl ve İrfan, Beyazıtta: Faik Akgün, Şehzadebaşında: Nur Kitabevleriyle Cağaloğlundaki Eminönü Halkevi karşısında Niyazi, fırın yanında Ahmet, Çarşıkapıda Azak sinemasına dönülecek köşede Mustafa Şeyhoğul'unda bulunur. Ayrıca İzmirde Tilkilikte Cerrahoğlu, Konyada Yeni, Ankarada Berkalp Kitabevi Yakup Karakaş ve durak bayilerinde satılır.

★ Birinci cilt kapaklarımız 150 kuruş fiyatla satışa çıkarılmıştır. İsteyenler dergimizin adresinden temin edebilirler. Posta ücretlerine % 400 zam yapıldığı için İstanbul haricinden talepte bulunanlar posta parası ile birlikte bir kapak bedeli olarak 200 kuruş göndermelidirler.

★ 1-24 sayılı 1 inci cildimiz, posta ücreti dahil 700 kuruştur. Adresimizden temin edilir.

Türk Folklor Araştırmaları

Senelik aboneli 300, altı aylık aboneli 150 kuruştur. Yurd dışı senelik abone 2 dolardır.

Adres değiştirmeler hiçbir şart ve ücrete tâbi değildir. Basılmayan yazılar talep vukuunda iade edilir.

Adres: Yeşildirek, Sultanmektebi sokak, No. 17 - İstanbul

Dişgi ve baskı: M. SİRALAR Matbaası